

NOTATKA NAUKOWA

Turyzm 2011, 21/1–2

Jolanta Wojciechowska

Uniwersytet Łódzki
Instytut Geografii Miast i Turyzmu
jolwoj@geo.uni.lodz.pl

20 LAT POLSKIEJ AGROTURYSTYKI – O PRZESZŁOŚCI I PRZYSZŁOŚCI

1. WSTĘP

W kwietniu 2011 r. na międzynarodowej konferencji pt. „Wiejski produkt turystyczny – doświadczenia i wyzwania”, organizowanej w Kielcach w ramach III Międzynarodowych Targów Turystyki Wiejskiej i Agroturystyki „Agrotravel”, obchodzono 20-lecie rozwoju agroturystyki w naszym kraju¹. Wydarzeniem dla wyznaczenia daty obchodów stało się powołanie w 1991 r. Suwalskiej Izby Rolniczo-Turystycznej, która m.in. zainaugurowała ogólnopolskie sympozja agroturystyczne i stała się jednym z pierwszych przedstawicieli rodzącego się samorządu branży agroturystycznej². Na konferencji starano się podsumować dwudziestoletni rozwój oraz sformułować wyzwania na przyszłość. Czyniono to w określonych zagadnieniach, zwłaszcza w zakresie doradztwa agroturystycznego oraz koncepcji rozwoju produktu turystycznego na terenach wiejskich. Podsumowania występujące w przemówieniach urzędników, referatach praktyków i naukowców, a także w głosach dyskusji zachęciły autorkę niniejszego opracowania do przeprowadzenia w tym zakresie syntetyzującej analizy.

W książce pt. *Procesy i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w Polsce* (WOJCIECHOWSKA 2009) z punktu widzenia nauki dokonano uporządkowania oraz zdefiniowania zjawisk, także przemian i prawidłowości zachodzących w polskiej agroturystyce na płaszczyźnie podaży. Stwierdzono tam, że dotychczasowy rozwój zawiera się w dwóch wzorcach³. Ten pierwszy odniesiono głównie do lat 90. XX w. i nazwano starym lub egzogenicznym, drugi – kształtowany od połowy poprzedniej dekady nowym lub endogenicznym. Dyskusja na jubileuszowej konferencji potwierdziła, że agroturystyka nie ma wyboru, powinna kroczyć nową drogą i szukać dla siebie nowych wzorców rozwoju.

Zadaniem autorki niniejszego opracowania jest więc omówienie zarówno w zakresie praktyki, jak i nauki

najważniejszych sukcesów, ale także problemów rozwoju agroturystyki w Polsce wraz z pokazaniem nowych dla niej wyzwań.

2. NAJWAŻNIEJSZE OSIĄGNIĘCIA

Analiza zostanie przeprowadzona na dwóch płaszczyznach, tj. praktyki i nauki, wychodząc z założenia, że jedna służy drugiej oraz faktu instytucjonalnego⁴ narodzenia się agroturystyki w Polsce. Określone instytucje (m.in. ośrodki doradztwa rolniczego, urzędy gmin) inicjowały na swoich terenach rozwój agroturystyki, dość szybko zainteresowała się nią również nauka. Jest więc ona przykładem tego, jak praktyka może dostarczać impulsów oraz pól i problemów badawczych nauce. Wymagania praktyki są jednak z reguły odmienne od wymagań i postępowań nauki. Praktyków interesuje przede wszystkim wskazanie skutecznych sposobów działania oraz to, aby były one możliwie szybkie do realizacji. Badacze zaś interesuje poznanie obiektywnej prawdy, dogłębne zbadanie przyczyn i skutków danych zjawisk oraz formułowanie prawidłowości, które nimi rządzą⁵.

Osiągnięcia z zakresu agroturystyki na płaszczyźnie praktyki są wielorakie. Nie chodzi jednak tutaj o to, aby je szczegółowo wymieniać, lecz aby spojrzeć na nie w sposób syntetyzujący, co zaprezentowano w tab. 1.

Najogólniej można je rozpatrywać po stronie popytu i podaży. W tej pierwszej kwestii jako osiągnięcie należy uznać fakt powstania lub raczej wykreowania nowej formy wypoczynku dla turystów w wyniku oferowania im bazy noclegowej w gospodarstwie rolnym oraz programu pobytu opartego na walorach rol-

nictwa, zasobach przyrodniczych i antropogenicznych najbliższej okolicy oraz na kapitale kulturowym wiejskiej rodziny. Aby jednak doszło do tego sukcesu, wcześniej musiało nastąpić – w warunkach marginalizacji rolnictwa jako podstawy utrzymania rodziny wiejskiej – zaktywizowanie mieszkańców wsi do zdobywania nowego źródła dochodu, a z czasem także zawodu. Nie była to łatwa droga ani dla aktywizujących ani aktywizowanych, u podstaw której leżał zasadniczy czynnik do sukcesu, czyli innowacyjność, która jednak przyszła z zewnątrz⁶. Aby podołać wyzwaniu jedni i drudzy musieli poznać zasady agroturystyki, a następnie się ich nauczyć. Akceptacja innowacji spowodowała, że agroturystyka stała się alternatywą zawodu dla niektórych mieszkańców wsi, zwłaszcza posiadających – oprócz kapitału rzeczowego (gospodarstwo rolne i wolne pokoje) – kapitał ludzki, czyli podłoże kulturowe, psychologiczne i społeczne (a więc wiedzę, umiejętności, kompetencje, zdolności innowacyjne).

T a b e l a 1. Najważniejsze osiągnięcia w dziedzinie polskiej agroturystyki

Osiągnięcia w płaszczyźnie	
praktyki	nauki
<ul style="list-style-type: none"> - zaktywizowanie mieszkańców wsi do zdobywania nowego źródła dochodu, a także zawodu; - powstanie i wykreowanie nowej formy wypoczynku; - wykreowanie podmiotów generujących oraz kształtujących rozwój; - powstanie mechanizmów prawnych, administracyjnych i organizacyjnych wspierających rozwój; - określenie wyraźnie pozytywnej roli w wielofunkcyjnym rozwoju wsi i gospodarstwa rolnego. 	<ul style="list-style-type: none"> - przeprowadzenie licznych badań i analiz, trudnych w określeniu skali liczbowej; - powstanie szerokiego pola zainteresowań badawczych dotyczącego różnych dyscyplin naukowych (m.in. rolnictwa, ekonomii, socjologii, geografii, pedagogiki); - ustalenie prawidłowości rządzących procesem poznawczym i formułowanie modeli teoretycznych w ramach dorobku różnych dyscyplin naukowych.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Zasadniczym osiągnięciem polskiej agroturystyki jest więc wykreowanie podmiotów generujących oraz kształtujących jej rozwój. Do tych podmiotów należy zaliczyć nie tylko właścicieli gospodarstw agroturystycznych, ale także stowarzyszenia, organizacje i instytucje wspierające rozwój, jak np. ośrodki doradztwa rolniczego, urzędy gmin czy starostwa. Turyści także zaliczają się do tej grupy, gdyż ich zainteresowanie oferowanym produktem agroturystycznym określa jego kierunki rozwoju.

Do istotnych sukcesów podmiotów występujących na płaszczyźnie podaży należy wymienić: powstanie

branżowego samorządu, opracowanie i funkcjonowanie kategorizacji obiektów wiejskiej bazy noclegowej, prowadzenie promocji na portalu społecznościowym www.agroturystyka.pl. oraz prawnolegisłacyjne aspekty, m.in. zwolnienie z podatku dochodowego przy wynajmie do pięciu pokoi. Efekty ilościowe można nakreślić skalą wielkości istniejącej bazy noclegowej. Ponad 80 tys. miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych zapewnia w okresie letnich wakacji ruch turystyczny na ok. 5 mln osobodni oraz źródło dochodów bezpośrednich dla ok. 9 tys. rodzin (8,9 tys. obiektów)⁷. Odniesienie tych liczb do skali kraju może nie daje imponujących wyników, nawet wręcz pokazuje, że w ciągu 20 lat rozwoju agroturystyki w Polsce pozytywne efekty odnoszą wybrańcy. To, zdaniem autorki, nie przekreśla znaczenia agroturystyki w wielofunkcyjnym rozwoju poszczególnych wsi i gospodarstw rolnych⁸. Wręcz przeciwnie, umiarkowany wzrost liczbowy gospodarstw agroturystycznych bardziej sprzyja urbanizacji wsi, traktowanej jako zjawisko pozytywne. Rozważna infiltracja agroturystyki w przestrzeń wsi przyczynia się do wielu pozytywnych zmian zarówno w jej fizjonomii, jak i mentalności lokalnej społeczności.

W nauce osiągnięcia na polu agroturystyki mają także wymiar ilościowy i jakościowy. Na ten pierwszy wskazuje stale rosnąca liczba publikacji naukowych, konferencji, seminariów, programów badawczych, a także ośrodków czy instytucji mających w nazwie słowo „agroturystyka”⁹. Jest to zapewne odzwierciedlenie szerokiego pola badawczego agroturystyki. Na tym polu badacze różnych dyscyplin naukowych poszukują odpowiedzi na pytania dotyczące agroturystyki z punktu widzenia swojej dyscypliny. Efektem tego jest rozeznanie tej problematyki na polu różnorodnych nauk, jak np. rolnictwa, ekonomii, socjologii czy geografii turystyki.

Jako efekt jakościowy na polu nauki w dziedzinie agroturystyki można uznać coraz częściej pojawiające się opracowania, w których wyraźnie wskazuje się mechanizmy warunkujące jej rozwój. W opracowaniach tych formułuje się więc metodologię szczegółową dla badań agroturystyki. Ten proces dokonuje się jednak w ramach różnych dyscyplin naukowych. Należy zaznaczyć, że w środowisku naukowym toczy się od bardzo wielu lat dyskusja nad autonomizacją turystyki jako nauki (m.in. TRAVIS 1983, PRZECLAWSKI 1984, LISZEWSKI 1994, ALEJZIAK 1998, 2003, WINIARSKI 2008, V Gremium Ekspertów Turystyki 2010¹⁰).

Spośród przykładów koncepcji i modeli teoretycznych z zakresu agroturystyki powstałych na polu różnych dziedzin naukowych można wymienić:

- model funkcjonowania rynku turystyki wiejskiej na przykładzie województwa zachodniopomorskiego opracowany przez BOTT-ALAMĘ (2004), reprezentującą dziedzinę ekonomii;

- model bilansu efektów rozwoju agroturystyki opracowany przez WOJCIECHOWSKĄ (2006), reprezentującą dziedzinę geografii;

- koncepcja ekonomiki gospodarstw agroturystycznych i zależności między produkcją rolniczą a agroturystyką, autorstwa SZNAJDER, PRZEBÓRSKIEJ (2006), reprezentujących nauki rolnicze.

Zamykając problematykę osiągnięć należy podkreślić, że zarówno w praktyce, jak i w nauce agroturystyka ujawniła się jako nowe zjawisko. Stąd po 20 latach jej istnienia niezwykle trudno jest o obiektywną ocenę efektów rozwoju. Dla nauki jest ona dość młodym zjawiskiem, natomiast wśród praktyków już następuje zawodowa wymiana pokoleń zainteresowanych dalszym jej rozwojem.

3. GŁÓWNE PROBLEMY ROZWOJU

Omawiając problemy rozwoju można je ująć w różne kategorie. Na przykład w kategorii czasu można mówić o problemach ciągłych, a więc stale aktualnych albo powstałych niedawno, czyli nowych. Przyjmując ten tok myślenia w tab. 2 zaprezentowano je także na dwóch wcześniej wyznaczonych płaszczyznach, tj. praktyki i teorii. Tym razem analiza problemów została przedstawiona najpierw na płaszczyźnie nauki.

T a b e l a 2. Główne problemy rozwoju polskiej agroturystyki

Problemy na płaszczyźnie	
praktyki	nauki
<ul style="list-style-type: none"> - efemeryczność lub mała wyrazistość działań wykreowanych podmiotów generujących oraz kształtujących rozwój, zbyt słabe pojmowanie innowacyjności jako ciągłego wyzwania; - nakładanie się działań i kompetencji instytucji wspierających rozwój, dezintegracja i osłabianie struktur samorządu branżowego; - słabość i niekonsekwencja mechanizmów prawnych, administracyjnych i organizacyjnych wspierających rozwój. 	<ul style="list-style-type: none"> - słaba integracja metodologiczna; - postęp w badaniach naukowych ma zdecydowanie charakter ilościowy; - trudności w porównywalności wyników badań i ich powtarzalności; - ciągle dyskusja terminologiczna, która nie służy integracji teoretycznej; - mało efektywna integracja nauki z praktyką.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Studia literaturowe pokazują, że badacze należący do różnych dyscyplin nauki prowadzą badania nad agroturystyką właściwie niezależnie od siebie i w języku właściwym dla danej dyscypliny. Efektem takiego podejścia jest słabe integrowanie dotychczasowej wiedzy o agroturystyce, zgromadzonej w różnych naukach. Niektóre konferencje jej poświęcone skupiają

przedstawicieli wielu nauk w celu wypracowywania podejścia interdyscyplinarnego, a ogólnopolskie sympozja agroturystyczne do tego grona dołączają także praktyków. Pomimo tych starań należy stwierdzić, że podejście badawcze interdyscyplinarne jest ciągle słabo reprezentowane. Wyraźnie brakuje opracowań łączących specjalistów z różnych dziedzin, którzy wspólnie starają się poszukiwać i udzielać odpowiedzi na te same pytania badawcze. Podejście interdyscyplinarne umożliwia wypracowanie wspólnej platformy do naukowej dyskusji między reprezentantami różnych dziedzin nauki zaangażowanych w badanie, co wskazywał m.in. PRZECLAWSKI (1984, s. 57). Należy zauważyć, że w ciągu 20 lat rozwoju agroturystyki nie wypracowano w nauce takiej platformy.

Kolejnym problemem, który występuje na płaszczyźnie nauki jest to, że postęp w badaniach agroturystyki ma zdecydowanie charakter ilościowy. Różnych prac oraz ekspertyz jest bardzo dużo, ale przyjmowane w nich próby badawcze są małe, często niereprezentatywne i bardzo rzadko są one podejmowane w skali kraju (m.in. z uwagi na brak jednolitych i ciągłych danych statystycznych). To określa kolejny problem, czyli trudności w porównywalności wyników badań zarówno w czasie, jak i przestrzeni. Sytuacja ta także nie sprzyja powtarzaniu badań w celu analizy zachodzących w czasie zmian. Do tego wszystkiego należy dodać, że trwająca ciągle dyskusja terminologiczna nad pojęciem „agroturystyka” nie służy integracji teoretycznej. To z kolei wpływa także na małą efektywność integracji nauki z praktyką. Poza to co do skali podejmowanych działań jest ona duża, jednak w zakresie osiągniętych efektów wydaje się znikoma. Potwierdzeniem tego stwierdzenia może być fakt zbyt słabego rozpoznania przez naukę zróżnicowania popytu w skali ogólnopolskiej w zakresie wielkości, struktury, cech i tendencji zmian, tak istotnych dla działań praktyków.

Problemy, które występują po stronie praktyki najogólniej można skupić w trzech grupach dotyczących skali zaangażowania podmiotów, skali działań samorządu branżowego i struktury mechanizmów rozwoju agroturystyki (tab. 2). W zakresie pierwszej grupy bardzo istotnym problemem jest efemeryczność działań podmiotów (zarówno właścicieli gospodarstw agroturystycznych, jak i stowarzyszeń), a także często ich mała wyrazistość na rynku turystycznym oraz zbyt słabe pojmowanie innowacyjności jako ciągłego wyzwania. Autorka podtrzymuje stwierdzenie zawarte w publikacji z 2009 r. o dużej fluktuacji liczbowej gospodarstw agroturystycznych (WOJCIECHOWSKA 2009). Niepokojąco wiele ich ubywa, ale też dużo powstaje nowych, najczęściej nigdzie niezarejestrowanych lub promujących się jedynie w Internecie.

Kolejnym problemem jest nakładanie się działań i kompetencji podmiotów zaangażowanych lub wspie-

rających rozwój agroturystyki. Pierwsze objawy tego zjawiska wystąpiły po 2000 r. w związku z reorganizacją systemu turystyki w Polsce¹¹. Powstające wówczas Regionalne Organizacje Turystyczne i Lokalne Organizacje Turystyczne chętnie do swojej promocji wykorzystywały popularność gospodarstw agroturystycznych, w zamian niewiele im jednak oferując. Po 2004 r. zaczęło przybywać jednostek konkurujących z branżowym samorządem zarówno na szczeblu lokalnym, regionalnym, jak i krajowym. Dziś do nich m.in. należą Lokalne Grupy Działania, które raczej na nielicznych terenach stanowią pozytywną konkurencję dla samorządu branży agroturystycznej, w większości zaś są dla niego zagrożeniem¹². Słabość i niekonsekwencja mechanizmów prawnych, administracyjnych i organizacyjnych sprzyja niepotrzebnemu rozwarstwianiu działań pomiędzy różne podmioty, zwłaszcza spoza branży turystycznej¹³.

Wskazane problemy są wyraźnie współzależne, jeden niestety wzmacnia siłę drugiego. Ich rozwiązanie wymaga więc kompleksowego, a raczej systemowego podejścia, czyli przede wszystkim wzmocnienia podmiotu centralnego¹⁴, aby mógł planowo, a nie „od projektu do projektu” koordynować rozwój agroturystyki w kraju. Jego szczególną rolę powinno być zarządzanie procesem zmiany wizerunku polskiej agroturystyki, w tym m.in. podjęcie decyzji co do sposobu różnicowania oferty agroturystycznej – strategicznie czy spontanicznie oraz określenia jasnych zasad dla działalności agroturystycznej jako dodatkowego źródła dochodu dla rolniczej rodziny oraz głównego źródła (biznesu) dla rodziny/osób zamieszkujących tereny wiejskie. Nadszedł już czas, aby zweryfikować dotychczasowy „gorset” prawno-organizacyjny oraz kierunki rozwoju polskiej agroturystyki.

4. PRO FUTURO

Wymienione problemy należałoby potraktować jako wyzwanie na najbliższą przyszłość, gdyż jakość ich rozwiązań będzie stanowić o dalszym kształcie agroturystyki w Polsce. Oprócz nakreślonych grup problemów warto wskazać także te, które mogą wynikać z tendencji ogólnospołecznych, zwłaszcza związanych z przebudową ekonomiczno-społeczno-przestrzenną obszarów wiejskich.

W świetle wielu różnych prognoz formułowanych dla polskiej wsi na najbliższe dwudziestolecie wynika, że nastąpią głębokie przemiany obejmujące wszystkie podstawowe dziedziny jej funkcjonowania, jak: rolnictwo, demografię, źródła dochodów rolników, wiejską kulturę, życie społeczne, a także politykę państwa oraz Unii Europejskiej co do obszarów wiejskich (KU-

PIDURA, ŁUCZEWSKI, KUPIDURA 2011). Wiele z zapowiadanych przemian będzie miało bezpośredni wpływ na kształt przyszłej agroturystyki, niektórym więc warto się bliżej przyjrzeć.

Istnieją prognozy głoszące, że nastąpi wzrost liczby ludności zamieszkującej obszary wiejskie, zwłaszcza we wsiach położonych w promieniu 50 km od większych miast, że na wsi zamieszka więcej ludzi niezwiązanych z rolnictwem, że dla nich powstaną enklawy mieszkaniowe i to m.in. spowoduje, że zmieni się krajobraz wsi i obszarów wiejskich (KUPIDURA, ŁUCZEWSKI, KUPIDURA 2011). Przewidywania te nastrożają pytanie:

Ku jakiej zmierzać ofercie agroturystycznej, co proponować wokół dużych miast w tzw. globalnych przedmieściach, a co na „głębokich wsiach” lub w strefach turystycznych na terenach wiejskich?

Oferta agroturystyczna może więc w przyszłości wyraźnie w terenie różnicować gospodarstwa agroturystyczne. Być może zróżnicowanie to w pierwszej fazie pójdzie w kierunku funkcjonalności gospodarstwa rolnego dla turystów, tak jak to obecnie dzieje się w agroturystyce w krajach Europy Zachodniej¹⁵.

Realizacja koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich wiąże się z wprowadzaniem coraz to nowych funkcji pozarolniczych, w tym turystyczno-rekreacyjnych. To może nasilić w przyszłości konflikty przestrzenne, przyrodnicze, ale i także społeczne, tym bardziej, że jednym z postulatów rozwoju obszarów wiejskich jest wprowadzenie do planowania przestrzennego odpowiedzialności za planowanie i zarządzanie zamieszkiwaną przestrzenią przez społeczności lokalne (KUPIDURA, ŁUCZEWSKI, KUPIDURA 2011). Stąd nasuwa się następujące pytanie:

Co należałoby uwzględnić w koncepcjach planowania przestrzennego w zakresie rozwoju agroturystyki?

Podchodząc wnikliwiej do tego zagadnienia warto również zadać kolejne pytania:

1. W jakim stopniu społeczność lokalna może decydować o skali rozwoju agroturystyki w poszczególnych gospodarstwach rolnych czy obiektach turystycznych na terenie swojej wsi, aby nie deformować w niej siedlisk, jej układu przestrzennego, architektury, krajobrazu itp.?

2. Jak ta społeczność może zapobiec zjawisku niebezpieczeństwa „stania się częścią oferowanej atrakcji turystycznej”¹⁶, które wywołuje liczne konflikty wewnętrzne i zewnętrzne?

3. Czy gospodarstwa agroturystyczne są elementem przestrzeni publicznej i jak ich funkcjonowanie jest lub ma być wpisane w wizję rozwoju tej przestrzeni?

4. Czy społeczność lokalna może nakreślać sobie ograniczenia przestrzennego i społecznego rozwoju agro/turystyki?

Wobec zarysowanych pytań istotnym wydaje się dostarczanie społecznościom lokalnym (w przyszłości obywatelskim¹⁷) wiedzy co do optymalnych i nieprzekraczalnych wskaźników rozwoju agroturystyki na możliwie różnorodnych płaszczyznach. Postulat ten wydaje się słuszny wobec wizji rozwoju przestrzennego każdej wsi w odniesieniu do konkretnego regionu, w którym jest ona położona. Koncepcję taką propaguje KOWICKI (2005) i najkrócej można ją określić hasłem „wieś dla rolników”.

Nadanie agroturystyce wyraźnego miejsca w postulowanej wizji rozwoju przestrzennego wsi, w tym także rozwoju społeczno-gospodarczego, ma ogromny sens. Możliwość zaprezentowania w tej wizji skali efektów rozwoju agroturystyki po stronie korzyści i ponoszonych kosztów powinno mieć duże znaczenie dla lokalnych społeczności. Dzięki temu będzie ona mogła uniknąć rozczarowań wynikających z nadmiernie rozbudowanych nadziei związanych z rozwojem usług turystycznych na swoim terenie. Stwarza to także możliwość określenia optymalnej liczby gospodarstw agroturystycznych dla danej miejscowości, co będzie ułatwiać społecznościom dokonywanie wyboru drogi rozwoju, np. jako wioski agroturystycznej czy pojedynczych obiektów włączonych w terytorialną sieć. Dzięki określeniu progów rozwoju agroturystyki będzie można zapobiec jej nadmiernemu rozrostowi w konkretnej wsi. Niekontrolowany i żywiołowy rozwój w dłuższym czasie jest mało korzystny z punktu widzenia turystów i mieszkańców. Przestrzeń geograficzna jest zasobem ściśle limitowanym także w agroturystyce¹⁸.

Zadaniem nauki jest określenie zasad pomiaru i wartościowania efektów działalności agroturystycznej, aby rekomendować jej optymalny kształt (rozwój) i móc włączyć ją w zarządzanie wiejską przestrzenią. Do nauki należy wybór kryterium oceny, operacjonalizacja kryterium (określenie wskaźników) i sformułowanie oceny. Warto więc już dzisiaj podjąć dyskusję nad problematyką wypracowania metody waloryzacji efektywności agroturystyki oraz wyznaczania jej fizycznej chłonności i pojemności na określonych obszarach, a także pojemności percepcyjnej (URRY 2007), czyli subiektywnej jakości doświadczenia turystycznego. Przykładów prowadzenia takich badań dostarczają nam kraje Europy Zachodniej, m.in. Wielka Brytania czy Francja¹⁹.

5. ZAKOŃCZENIE

W minionym dwudziestolecu zarówno w praktyce, jak i nauce koncentrowano się głównie na wspieraniu rozwoju agroturystyki, w kolejnym powinny być to już techniki planowego rozwoju. Zadaniem nauki jest

wspomaganie jej planowania odpowiednio do symptomów i prognoz rynku turystycznego oraz rozwoju społeczno-gospodarczego wsi.

PRZYPISY

¹ Konferencja odbyła się 15-16 kwietnia 2001 r., a głównymi organizatorami byli: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego i Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego.

² Do pierwszych przedstawicieli także należy zaliczyć: Turystyczny Związek Gmin Świętokrzyskich (powstanie w 1991 r.), Gdańskie Stowarzyszenie Agroturystów (1993 r.) oraz Warmińsko-Mazurskie Stowarzyszenie Agroturystyczne (1993 r.) (WOJCIECHOWSKA 2010).

³ W cytowanej książce zastosowano określenie – paradygmaty rozwoju agroturystyki. Należy wyjaśnić, że nie posłużono się tym terminem jako kategorią teoretyczną (sformułowaną przez filozofa i historyka nauki KUHNA 2001), lecz jako formą porządkowania zjawisk występujących w agroturystyce.

⁴ Więcej o tezie instytucjonalnej genezy polskiej agroturystyki w książce WOJCIECHOWSKIEJ (2009).

⁵ Istotę różnicy między teorią a praktyką ujmuje przykład z dziedziny medycyny głoszący, że zadaniem nauki jest zajmowanie się chorobą, praktyki zaś – zajmowanie się chorym (za ALEJZIAKIEM 2003, s. 240). Przenosząc to odpowiednio na terminologię omawianego zjawiska można powiedzieć, że agroturystyka jest terminem bliższym praktykom, zaś agroturystyka nauce (więcej o definicjach pojęć w książce WOJCIECHOWSKIEJ 2009).

⁶ Więcej o tezie egzogenicznego rozwoju polskiej agroturystyki w pracy WOJCIECHOWSKIEJ (2009).

⁷ Dane statystyczne prezentowane na konferencji w Kielcach.

⁸ W literaturze naukowej poświęconej polskiej wsi zwraca się uwagę na trzy kategorie wielofunkcyjności, tj. rolnictwa, wsi i gospodarstwa rolnego (m.in. ZEGAR 2008, WILKIN 2009). W pierwszej z wymienionych kategorii agroturystyka ma najmniej spektakularną rolę.

⁹ Na przykład spis bibliograficzny prac z zakresu agroturystyki autorstwa B. Kożuchowskiej opublikowany w 2000 r. liczył 224 pozycje, a M. Drzewieckiego w 2001 r. – 258. Natomiast autorka niniejszego opracowania dla celów swojej publikacji z 2009 r. przestudiowała zbiór bibliograficzny liczący ponad 400 pozycji (WOJCIECHOWSKA 2009).

¹⁰ Postulat ten został oficjalnie wniesiony na podsumowaniu obrad V Gremium Ekspertów Turystyki odbywającego się 23-25 listopada 2010 r. w Warszawie, a następnie sformułowany we wnioskach pokonferencyjnych.

¹¹ Autorka na ten problem zwracała uwagę w 2005 r. (WOJCIECHOWSKA 2005).

¹² Coraz częściej na różnych konferencjach pojawia się pytanie (także padło ono na konferencji w Kielcach) – Jaka jest (i czy w ogóle jest) wizja dalszego funkcjonowania LGD po zakończeniu unijnego programu „Leader +” pilotowanego przez urzędy marszałkowskie? Wiadome jest, że wsparcie doradcze, a przede wszystkim finansowe wyzwała pomysłowość, jest narzędziem obiecującym, ale niegwarantującym sukcesu. W przypadku braku dotacji sukces idei może być zagrożony, o czym można było się przekonać w bardzo wielu przypadkach w agroturystyce. W wyniku braku wizji dla LGD agroturystyka może być podwójnie zagrożona – poprzez nie tylko osłabienie, ale przede wszystkim rozbitcie działalności stowarzyszeń agroturystycznych zarówno lokalnych, jak i regionalnych, a przez to zdeorganizowanie funkcjonowania Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”.

¹³ J. Raciborski w swoich pracach (począwszy od lat 90. po rok obecny) wskazuje na ułatwienia formalne dla agroturystyki wynikające z obowiązujących przepisów prawnych. Zwraca uwagę także na

słabości tych przepisów, czy wręcz ograniczenia, jakie one powodują (RACIBORSKI 2011). Należy podkreślić, że sprzyjają im ciągłe zmiany administracyjno-prawne, także wynikające z dyrektywy UE, do tego różnie w regionach interpretowane oraz przestrzegane.

¹⁴ Za taką autorka uznaje Polską Federację Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”, powstałą w 1996 r. Aby Federacja spełniała funkcję autonomicznego koordynatora agroturystyki w kraju powinna mieć stałe biuro z profesjonalnym personelem, zatrudnianym na zasadzie stałych miejsc pracy, które przez zarząd Federacji powinno być rozliczane z wykonywanych zadań i kontrolowane. Niestety Federacja wyłącznie sama takiego zadania nie może udźwignąć. Między innymi także z tego powodu jej pozycja ulega systematycznemu osłabianiu. W innych krajach, np. Austrii, stałe i przejrzyste finansowe wsparcie m.in. z odpowiednich ministerstw zapewnia podstawy funkcjonowania takiej organizacji (www.farmholi days.com). O braku stałego biura i innych problemach PFTW autorka pisała w 2005 r. (WOJCIECHOWSKA 2005).

¹⁵ Klasyfikację agroturystyki opartej na wspomnianym kryterium zaprezentowali w 2010 r. brytyjscy badacze: PHILLIP, HUNTER, BLACKSTOCK (2010). Wyróżnili oni pięć następujących typów agroturystyki bazującej na farmie i kontakcie turystów z kulturą rolną: 1) nieczynna (zakwaterowanie w domu ex-farmy); 2) czynna, ale o pasywnych kontaktach z kulturą rolną; 3) czynna, o pośrednich kontaktach (serwowanie posiłków, produktów żywnościowych wyprodukowanych na farmie); 4) czynna, o bezpośrednich kontaktach z kulturą rolną, ale zachowawczych (pokazywanie i oglądanie rolnictwa); 5) czynna, o bezpośrednich i autentycznych kontaktach (posiłki, oglądanie, zajęcia, prace rolne). Być może ku takiemu zróżnicowaniu będzie dążyła polska agroturystyka.

¹⁶ Liczne przykłady opisów takich zjawisk można wyczytać w literaturze zagranicznej (m.in. DIELEMANS 2011), ale także i polskiej. Na przykład POŁOMSKI (2010), opisując życie mieszkańców w zasięgu Bieszczadzkiego Parku Narodowego, aby oddać sedno wyników prowadzonych tam badań (socjologicznych), dla wymienionego zjawiska stosuje metaforę „małpa i skansen”. Dwa elementy tej metafory odnosi do mieszkańców zamieszkujących wieś na obszarach chronionych przyrodniczo, w tym promowanych w zakresie turystyki. Według autora metafora ma wskazywać, że takie wsie przestają się liczyć jako miejsce produkcji żywności, tracą swoje funkcje rolnicze na rzecz usług dostarczających rozrywkę i zabawę, która doprowadza do tego, że lokalna społeczność staje się częścią atrakcji turystycznej (turyści patrzą na nią jak na małpy w skansenie, s. 129). Według niego nie wszyscy mieszkańcy tego chcą, nie wszyscy uważają takie usługi za odpowiednie dla nich zajęcia. Brak alternatywy w wyborze zajęć powoduje konieczność migracji, zaś pozostanie we wsi bez zaangażowania się w usługi turystyczne często wiąże się ze spychaniem ich na obrzeża życia społecznego. Autor wyraźnie kreśli przykład konfliktu wewnątrz społeczności lokalnej, ale należy mieć także na względzie konflikty wynikające z postrzegania takich społeczności przez inne, zwłaszcza sąsiednie. Na XIV Ogólnopolskim Sympozjum Agroturystycznym (13–15.09.2011) podczas sesji warsztatowej pt. „Społeczne zarządzanie wiejskim produktem turystycznym” Maria Idziak zwróciła uwagę na zjawisko wyśmiewania się przez mieszkańców sąsiedzkich wiosek ze sposobu zarabkowania Sierakówian, znanych z produktu turystycznego „Wioska Hobbitów” (Sieraków Sławieński w województwie zachodniopomorskim).

¹⁷ Lokalną społeczność obywatelską zdefiniował m.in. WACIĘGA (2011) jako przestrzeń realizowania wspólnych wartości i interesów przez obywateli, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne i przedsiębiorstwa zaangażowane w ich realizację.

¹⁸ Na potwierdzenie tej tezy może służyć przykład Śladkowa Małego k. Kielc obwołanego w latach 90. XX w. „wioską agroturystyczną”. W roku 1999 działało tam 25 gospodarstw agroturystycznych, a w 2010 r. – zaledwie 10 (w świetle badań Beaty Szwaczko wykonanych do pracy magisterskiej pt. *Szanse i bariery rozwoju agroturystyki w wiosce agroturystycznej Śladków Mały*, napisanej pod kierunkiem J. Wojciechowskiej w Instytucie Geografii Miast i Turyzmu Uniwersytetu Łódzkiego w 2011 r.). Duża liczba gospodarstw agro-

turystycznych we wsi pozbawionej znaczących atutów turystycznych stała się jedną z przyczyn konfliktów społecznych.

¹⁹ Jedną z szerokiego grona badaczy jest Claire Delfosse, która prezentowała tematykę waloryzacji majątku terenów wiejskich i jego znaczenia dla rozwoju lokalnego na wykładach głoszonych w kwietniu 2010 r. w Uniwersytecie Łódzkim podczas pobytu w ramach programu ERASMUS. Jej prace są m.in. opublikowane w czasopiśmie pt. „Ruralia. Sciences sociales & mondes ruraux contemporains”, wyd. przez Institut des Sciences de l’Homme w Lyonie.

BIBLIOGRAFIA

- ALEJZIAK W., 1998, *Geneza i rozwój teorii turystyki (refleksje na kanwie książki B. Vulkonica „Turizam ususet buducnosti”)*, „Folia Turistica”, nr 8.
- ALEJZIAK W., 2003, *Perspektywy i kierunki rozwoju badań naukowych nad turystyką*, [w:] *Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce*, G. Gołębowski (red.), Wyd. PWN, Warszawa.
- BOTT-ALAMA A., 2004, *Uwarunkowania rozwoju turystyki wiejskiej w województwie zachodniopomorskim*, „Rozprawy i Studia”, t. (DLXXV) 501, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- DIELEMANS J., 2011, *Witajcie w raju. Reportaż o przemyśle turystycznym*, Wyd. Czarne, Wołowiec.
- KUHN T. S., 2001, *Struktura rewolucji naukowych*, Aletheia, Warszawa.
- KOWICKI M., 2005, *Wieś przyszłości – próba określenia jej kształtu planistyczno-przestrzennego i architektonicznego*, [w:] *Polska wieś 2025. Wizja rozwoju*, J. Wilkin (red.), Wyd. Fundusz Współpracy, Warszawa.
- KUPIDURA A., ŁUCZEWSKI M., KUPIDURA P., 2011, *Wartość krajozbrazu. Rozwój przestrzeni obszarów wiejskich*, PWN, Warszawa.
- LISZEWSKI S., 1994, *Perspektywy badań naukowych w zakresie turystyki w Polsce w najbliższym dziesięcioleciu*, „Problemy Turystyki”, nr 3.
- PHILLIP S., HUNTER C., BLACKSTOCK K., 2010, *A typology for defining agritourism*, „Tourism Management”, nr 31, s. 754–758.
- POŁOMSKI K., 2010, *Miejsce i przestrzeń. Krajozraz w doświadczeniu mieszkańców Bieszczadzkiego Parku Narodowego*, Wyd. Naukowe Scholar, FDPA, Warszawa.
- PRZECLAWSKI K., 1984, *Badania naukowe nad turystyką w Polsce*, „Problemy Turystyki”, nr 1.
- RACIBORSKI J., 2011, *Prawne aspekty tworzenia i sprzedaży zintegrowanych produktów turystycznych*, [w:] *Turystyka wiejska na drodze do komercjalizacji*, C. Jastrzębski (red.), Wyd. Wyższej Szkoły Ekonomii i Prawa w Kielcach, Kielce.
- SZNAJDER M., PRZEZBORSKA L., 2006, *Agroturystyka*, Wyd. PWE, Warszawa.
- TRAVIS A. S., 1983, *Wkład nauk społecznych w badania nad turystyką i środowiskiem*, tłum. S. Ostrowski, „Problemy Turystyki”, nr 1/2.
- URRY J., 2007, *Spojrzenie turysty*, Wyd. PWN, Warszawa.
- WACIĘGA S., 2011, *Przedsiębiorczość obywatelska w działalności wioski tematycznej*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis”, nr 288, Oeconomia, nr 64: „Turystyka wiejska – społeczny wymiar w ekonomicznym kontekście”, Wyd. Uczelniane Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie.
- WILKIN J., 2009, *Wielofunkcyjność rolnictwa – konceptualizacja i operacjonalizacja zjawiska*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 4 (145).
- WINIARSKI R., 2008, *Turystyka w naukach humanistycznych*, Wyd. PWN, Warszawa.
- WOJCIECHOWSKA J., 2005, *Elementy trwałe i nowe w strukturze organizacyjnej polskiej agroturystyki (także w kontekście doświadczeń europejskich)*, Prace Naukowo-Dydaktyczne Państwowej

-
- Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie, z. 15: *Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów*.
- WOJCIECHOWSKA J., 2006, *Bilans efektów rozwoju agroturystyki. An evaluation of the effectes of agro-tourism development*, „Turyzm”, t. 16, z. 2.
- WOJCIECHOWSKA J., 2009, *Procesy i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w Polsce*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- WOJCIECHOWSKA J., 2010, *Agroturystyka – signum polskiej turystyki*, „Oeconomia” nr 9(4).
- ZEGAR J.S., 2008, *Refleksje nad ewolucją wsi*, „Wies i Rolnictwo”, nr 3 (140).
-

